

Vraćamo se iz Helsinkija veoma zadovoljni radom i rezultatima Konferencije o bezbjednosti i saradnji u Evropi. To je bio zaista historijski događaj. Konferencija može da označi i početak nove etape u odnosima među zemljama i narodima na našem kontinentu, ukoliko se principi, koje smo svi prihvatili, budu poštovali i dosljedno sprovodili u život.

(Iz izjave druga Tita po povratku u zemlju)

NOVE TENDENCIJE I PROMJENE U MEĐUNARODNIM POLITIČKIM, EKONOMSKIM I DRUŠTVENIM ODNOSIMA

Gospodine predsjedniče,

Dozvolite mi da izrazim svoje zadovoljstvo što je došlo do ovog veličanstvenog skupa najviših predstavnika evropskih država, Sjedinjenih Američkih Država i Kanade.

Htio bih, u isto vrijeme, da odam priznanje zemlji domaćinu i predsjedniku Kekonenu na njihovom značajnom doprinosu ovoj konferenciji. Posebno zahvaljujem na srdačnom prijemu i svemu što je učinjeno da se u ovom divnom gradu prijatno osjećamo i sa uspjehom obavimo tako važan posao.

U historiji Evrope, ovo je veliki trenutak koji pobuđuje nade u bolju sutrašnjicu i srećniji život sadašnjih i budućih pokoljenja. Trebalo je da mnoge generacije prođu kroz bezbrojna iskušenja i najveća stradanja, da bi se Evropa počela odlučnije oslobađati onog što je negativno u njenom nasljeđu i okretati licem ka budućnosti.

Da bismo potpunije ocijenili dalekosežnost ovoga trenutka, moramo se podsjetiti i na ono što je u prošlosti nanosilo toliko zla ne samo narodima ovog kontinenta, već i drugih dijelova svijeta. Iz Evrope je potekao kolonijalizam, koji ni do danas nije potpuno likvidiran. Tu je, na žalost, nastao i fašizam — ta najmračnija ideologija koju svijet poznaje. U Evropi su započela i dva katastrofalna svjetska rata. Ona je prva postala i poprište hladnog rata, blokovskih i drugih podjela i konfrontacija.

To je otežavalo da se ogromne tekovine civilizacije i kulture, koje su na tlu Evrope vijekovima stvarane, bolje i potpuniye koriste

Govor predsjednika Tita na Evropskoj konferenciji o bezbjednosti i saradnji u Helsinkiju.

za dobrobit cijelog čovječanstva. Jer, ne smijemo gubiti iz vida epohalna dostignuća, sve ono što su evropski narodi postigli i dali svijetu u svim oblastima ljudskog djelovanja. Razvoj nauke, tehnike i kulture, kao i progresivne humanističke misli, i pokreti koji su zajedno s tim nastajali u Evropi, ubrzavali su revolucionarne preobražaje u društvenim odnosima i odnosima među narodima, jačali demokratsku svijest i podsticali opšti društveni napredak. Razumije se, i zbivanja i procesi u drugim dijelovima svijeta neminovno su se odražavali na razvoj Evrope.

Gospodine predsjedniče,

Ova konferencija o evropskoj bezbjednosti i saradnji nije rezultat samo dogovora evropskih naroda, već novih tendencija i promjena u međunarodnim političkim, ekonomskim i društvenim odnosima, u toku i poslije drugog svjetskog rata. I nije od značaja samo za stanje u Evropi, već u cijelom svijetu.

Mi živimo u vrijeme kada se vodi sve odlučnija borba naroda za slobodu i nezavisnost, za mir i jednaku sigurnost za sve, za ravnopravnost i svestranu saradnju, za ekonomski i društveni napredak. Epoha kolonijalizma, imperijalizma i raznih oblika političkog i ekonomskog ugnjetavanja naroda, pred našim očima bliži se, doduše sporo, ali neminovno svome kraju. Ni jedan narod ne prihvata više podređenost i ugnjetavanje. Za slobodu, mir, nezavisnost i ravnopravnost, svaki narod je riješen da podnese i najveće žrtve što najbolje dokazuje pobjeda naroda u Vijetnamu, Kambodži, Africi itd.

Ali, s druge strane, u sve većoj mjeri je prisutno saznanje ljudi i naroda da ih savremeni uslovi i sredstva rada, kao i potrebe naučno-tehnološkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog napretka imperativno upućuju na zbližavanje i udruživanje. Jer, u naše doba, samo udruženi narodi mogu da rješavaju kako zajedničke probleme čovječanstva, tako i one koji se tiču rada, života i napretka pojedinih naroda. Zato su danas, više nego ikada, narodi spremni da preuzmu na sebe i uzajamne odgovornosti, koje proizlaze iz takve historijske neminovnosti integracije čovječanstva, ali samo kao slobodni i ravnopravni narodi u zajedničkom miru i bezbjednosti, i u aktivnoj miroljubivoj koegzistenciji, a ne u sistemima jednostrane zavisnosti, potčinjavanja i nesigurnosti.

I politika nesvrstavanja je jedan od puteva kojima savremene generacije traže nove i demokratske a ujedno i realne odgovore na postojeće probleme. Činjenica da su i pripreme za ovu konferenciju bile prožete uvjerenjem da se međunarodni odnosi moraju zasnivati na

principima aktivne miroljubive koegzistencije — dokaz je da se u svijesti svih naroda snažno izražavaju traženja novog načina rješavanja međunarodnih problema.

Na do sada pređenom putu u pravcu jačanja evropske bezbjednosti i saradnje, učinjen je značajan napredak u stvaranju atmosfere međusobnog povjerenja i dobre volje. A šta to znači, najbolje pokazuje činjenica da je još do prije desetak godina hladnoratovska zategnutost prijetila da izazove i najteže sukobe na ovom našem prostoru, sa nesagledivim posljedicama za cio svijet. Tada je i za najveće optimiste bio nezamisliv jedan ovakav demokratski dijalog ravnopravnih učesnika, velikih i malih, o suštinskim pitanjima mira, sigurnosti i saradnje.

Pokazalo se da je strpljivo usaglašavanje stavova i uvažavanje interesa svih učesnika, na bazi konsensusa, jedino mogući način da se postigne ono što je prihvatljivo za sve i što je od koristi za sve. Ono što je zajedničko u interesima evropskih naroda, predstavlja realnost koja pobjeđuje uskogrudost i uklanjanje razne barijere. Na toj osnovi stvaraju se uslovi za svestranu i ravnopravnu saradnju na dugoročnoj osnovi, za brže prevazilaženje svega što podvaja evropske zemlje i narode, i za uspostavljanje pravednijih i sadržajnijih odnosa sa ostalim dijelovima svijeta u zajedničkom interesu.

U današnjem međuzavisnom svijetu, mir i bezbjednost su ne samo nedjeljivi, već su postali historijski imperativ daljeg napretka čovječanstva. Sve dotle dok bilo gdje postoje krize i sukobi, niko se, ni u jednom dijelu svijeta, ne može osjećati trajno bezbjednim. Zar, na primjer, kriza na Bliskom istoku, dagađaji oko Kipra i situacija u tom širem regionu to najbolje ne potvrđuju. Države — učesnice ove konferencije su dužne, kako radi opštih interesa mira i bezbjednosti u svijetu, tako i radi svojih sopstvenih, da maksimalno doprinose iznalaženju pravednih i trajnih rješenja za takve krize.

Visoki stepen povezanosti i međuzavisnosti Evrope i drugih dijelova svijeta najbolje se ogleda u oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa. Dovoljno je podsjetiti na takozvanu energetska krizu u kojoj su se ta međuzavisnost i sama suština odnosa najizrazitije ispoljile. Problemi razvoja postali su toliko akutni da zahtijevaju angažovanje cijele međunarodne zajednice. Sve je očiglednije da bez ravnomjernijeg ekonomskog razvoja — a to znači udruženog napora i saradnje svih naroda radi prevazilaženja jaza između razvijenih i nerazvijenih — ne može biti ni opšte stabilnosti. Štaviše, nerješavanje ili dalje pogoršavanje tih problema neminovno će postajati novi izvor zaoštravanja i potresa u svijetu. Dužnost je svih zemalja da doprinose uspo-

stavljanju pravednijih ekonomskih odnosa, a razvijenih posebno, da pokažu više razumijevanja za probleme zemalja u razvoju, jer je to svakako i u njihovom neposrednom i dugoročnom interesu. Duboko sam uvjeren da se uspješno i efikasno rješavanje ovih problema ne može obezbijediti starim metodama i sredstvima, već samo uspostavljanjem novih odnosa i oblika u međunarodnom ekonomskom poretku.

Rješenja za vitalna pitanja svoje bezbjednosti i prosperiteta, Evropa ne može tražiti zatvaranjem u samu sebe, jer bi to neizbježno vodilo njenoj političkoj i ekonomskoj degradaciji. Ona je, da tako kažem, i u dobru i u zlu, nerazdvojni dio svijeta. Rukovođena takvim gledanjem, Jugoslavija se uvijek zalagala da evropske države svoje odnose i sa drugim zemljama zasnivaju na istim principima na kojima žele da razvijaju i svoje međusobne odnose. Dvojake norme ponašanja u odnosima među državama suprotne su duhu i ciljevima ove konferencije, one uvijek imaju negativne posljedice na širem međunarodnom planu.

Ova konferencija je u velikoj mjeri proistekla iz politike popuštanja i pregovaranja, i označava jedan od njenih najvažnijih rezultata. Nesumnjivo je da to što je postignuto u Evropi, zajedno sa poboljšavanjem odnosa između velikih sila, stvara povoljnije uslove i za rješavanje drugih međunarodnih problema putem pregovaranja i sporazumijevanja. Međutim, ta naša očekivanja ostvariće se jedino ako se ovaj proces proširi na sve dijelove svijeta i obuhvati sve najvažnije međunarodne probleme i ako u tome budu ravnopravno učestvovala sve zemlje, bez obzira na njihovu veličinu, stepen razvoja i društveno-političko uređenje.

Sadašnji pozitivni trendovi u politici popuštanja zategnutosti, svakako bi veoma brzo došli u krizu, ako bi se detant sveo na sporazumijevanje između blokova, umjesto da u sve većoj mjeri bude oblik sporazumijevanja svih naroda na principima poštovanja nezavisnosti, suvereniteta, ravnopravnosti i nemiješanja u unutrašnje stvari. Zalažući se najodlučnije za takvo nastavljanje detanta, mi ne smijemo zatvarati oči pred činjenicom da su mnogi složeni i teški međunarodni problemi još uvijek izvan njegovog domašaja. Mnoga krizna žarišta i dalje ostaju otvorena, a stvaraju se i nova. To se pretežno dešava na prostorima nesvrstanih i drugih zemalja u razvoju, što govori da se povećavaju pritisci na te zemlje zbog njihove nezavisne politike. A to izaziva podozrenja prema ciljevima, pa i dosadašnjim ostvarenjima detanta.

U vezi s tim, posebno zabrinjava nastavljanje trke u naoružanju pod izgovorom održavanja ravnoteže snaga, jer to nosi sa sobom stal-

nu prijetnju miru i opasnost od samouništenja. To je i poseban vid pritiska na male zemlje, naročito zemlje u razvoju, jer su prinuđene da značajan dio svojih inače ograničenih potencijala odvajaju za potrebe odbrane. Našu pažnju mora da privuče i činjenica da se upravo u Evropi čija je bezbjednost glavni predmet ovoga skupa — nalazi najveća koncentracija oružja i oružanih snaga. Ako se u najskorije vrijeme ne napravi suštinski zaokret u tom pogledu i ne pođe odlučno putem smanjivanja oružanih snaga i naoružavanja, tj. putem razoružanja, mogu doći u pitanje i dosadašnji rezultati politike popuštanja. Zbog toga Jugoslavija ističe nerazdvojnost političkih i vojnih aspekata evropske bezbjednosti i neophodnosti istovremenog napredovanja na oba područja. Ova konferencija se održava u uslovima još neprevaziđene blokovske podijeljenosti u Evropi. Ograničenja koja iz toga proističu odražavaju se i na procese koji su u toku, a donekle se ogledaju i u samim dokumentima ove konferencije. Međutim, izgradnja novih odnosa u Evropi, u kojoj će se podjednako poštovati interesi svih zemalja i stalno širiti prostori za njihovu svestranu saradnju, podrazumijeva i prevazilaženje postojeće blokovske podjele. Kada se mi, kao nesvrstana zemlja, zalažemo za prevazilaženje blokova iz zatvorenih integracija, činimo to sa ciljem da se uklanja sve što podvaja zemlje i narode i sužava njihovu saradnju, i zato smo duboko uvjereni da je to bitan uslov trajne bezbjednosti i mira u Evropi i svijetu.

Socijalistička i nesvrstana Jugoslavija od početka je pružala punu podršku procesima popuštanja, pregovaranja i saradnje u Evropi i najaktivnije učestvovala u svim fazama ove konferencije. Pri tome se rukovodila principima i ciljevima politike nesvrstanosti, koji jesu i ostali njena trajna orijentacija u međunarodnim odnosima. Za Jugoslaviju nema i neće biti kolebanja kad su u pitanju njena nezavisnost i razvijanje ravnopravnih odnosa i saradnje sa svim zemljama. Kao što tražimo bezuslovno poštovanje suvereniteta i teritorijalnog integriteta svoje zemlje, tako se sa istom osjetljivošću i poštovanjem odnosimo prema istim pravima svih zemalja, u Evropi i cijelom svijetu.

Jedan od najvećih rezultata ove konferencije je opšta saglasnost svih država — učesnica o poštovanju principa nepovredivosti granica. Time se ostvaruje jedan od najosnovnijih uslova za jačanje povjerenja među evropskim državama i za razvijanje svestrane saradnje među njima. Jugoslavija je, nastojeći stalno da razvija dobrosusjedsku saradnju, i do sada dosljedno poštovala princip nepovredivosti granica sa svim svojim susjedima. Sada, kada ova konferencija nepovredivost granica usvaja kao jedan od temeljnih principa evropske bezbjednosti i saradnje, želim ovdje da svečano izjavim da ovaj princip moja zemlja smatra obaveznim i za sebe i za sve svoje susjede u odnosu

na postojeće granice, utvrđene bilo mirovnim ugovorima ili drugim važećim međunarodnopravnim instrumentima koje su potpisale vlade Jugoslavije i pojedinih njenih susjeda, ili one zajedno s vladama nekih drugih država.

Gospodine predsjedniče,

Kada se budući historičari budu osvrtni na ovu konferenciju, sigurno je da će je ocijeniti kao prekretnicu, kao okretanje Evrope ka koegzistenciji i miru. Ovo što je postignuto značajno je i ohrabrujuće, ali nam ne daje pravo na samozadovoljstvo. Naprotiv, sada treba uporno raditi na tome da se rješavaju najkrupniji problemi, bez čega je istinska i trajna bezbjednost nemoguća.

Koliko god da smo zadovoljni time što je došlo do ove konferencije i što je postignut sporazum o njenim dokumentima, toliko smo i zabrinuti zbog činjenice da konferencija nije mnogo uspjela da pokrene dalje rješavanje niza problema koji su, u stvari, najteži i najvažniji za kolektivnu bezbjednost Evrope. Mislim tu na stanje u oblasti naoružanja i odnose između dva bloka, na miješanje u unutrašnje poslove drugih država, kao i na ekonomsku podijeljenost, zanemarivanje interesa manje razvijenih zemalja Evrope i svijeta, i druga pitanja, uključujući položaj nacionalnih manjina.

Sve to govori o tome da ova konferencija nije kraj, već samo početak jednog procesa. Predstoje nam ozbiljni naponi u prevazilaženju svega negativnog što se gomilalo u jednom dugom vremenskom periodu i što još uvijek ima duboke korijene u društvenoj, političkoj i ekonomskoj strukturi Evrope, i pritiskuje svijest generacija. Zato je važno, da u atmosferi koja je stvorena ovom konferencijom, nastavimo započetim putem. To znači poći od realnosti kakva jeste, ali bez mirenja sa onim što u njoj treba mijenjati nabolje, zatim sagledavati ono što je najbitnije za sve, i uporno iznalaziti konstruktivna i za sve prihvatljiva rješenja.

Moramo djelovati stalno i brzo, ali i sa dugoročnom vizijom jer živimo u doba dinamičnih kretanja, koja otvaraju nove mogućnosti i perspektive. Ne možemo dozvoliti da se godinama odluke odlažu o pitanjima koja se već danas mogu i moraju hitno rješavati. Šanse koje smo sa dosta napora stvorili ne smijemo propustiti. To je naša velika, zajednička odgovornost.

U vezi s tim, želim posebno istaći zadovoljstvo što će Jugoslavija 1977. godine biti domaćin prvog sastanka na kome će se ocijeniti dotada pređeni put i sagledati dalje mogućnosti za jačanje bezbjednosti i saradnje u Evropi.

Smatram da nema razloga da sa vjerom ne gledamo u budućnost. Generacije koje dolaze sve su više zaokupljene stvaranjem uslova za

bolji život i puni integritet, kako čovjekove ličnosti tako i cijelih zajednica. One su za to da slobodno dolaze do izražaja sve stvaralačke snage i bogatstvo oblika organizovanja života, kao preduslova za brzi društveni napredak. Zato će sve više dobivati podršku one tendencije i snage koje su za neometan društveni progres, za što življe komuniciranje ljudi i ideja, za slobodno korišćenje dostignuća drugih, za sve potpuniju integraciju kulturnih i materijalnih vrijednosti. Sve više će se tražiti ono zajedničko, a time će sve manje ostajati onoga što razdvaja.

Osim toga, rat je u svijesti ogromne većine ljudi postao ne samo omražen, već i apsurdan, i odbacuje se kao sredstvo za rješavanje pojedinih problema. Narodi sve odlučnije odbijaju i sve vidove pritiska i miješanja u unutrašnje stvari drugih i žele da neometano idu putevima koje su sami izabrali. Nezavisnost i ravnopravnost naroda više nisu parole, već tekovine koje će sve više dobivati na snazi i sadržaju. I samo na tim osnovama možemo ići ka širem jedinstvu i prevazilaženju postojećih podjela u Evropi i svijetu i spremnije se suočiti sa izazovima sutrašnjice.

Gospodine predsjedniče,

Naša pažnja odsada treba da bude zaokupljena sprovođenjem odluka sadržanih u dokumentima koje ćemo usvojiti. Pri tome moramo biti otvoreni za sve konstruktivne prijedloge i nove ideje u nastavljanju zajedničkih aktivnosti sa ciljem da sve zemlje — učesnice ove konferencije stalno unapređuju međusobne odnose, da ostvaruju pozitivnu ulogu u svijetu i da Evropa postaje zaista bastion mira. Time ćemo značajno doprinijeti i ostvarenju ciljeva Povelje Ujedinjenih nacija, koja je u velikoj mjeri, inspirisala i ovu našu konferenciju.

Prošlo je već 30 godina od završetka drugog svjetskog rata, ali narodi svijeta i danas su željni mira. Jer, dokle god tinjaju žarišta koja prijete novim požarom, nijedan narod ne može biti spokojan. Mir koji bi se održavao silom oružja ili samo strahom od uništenja — ne bi bio mir. »Ne može biti — da se poslužim riječima pjesnika — naoružanog mira, mira pod oružjem. Ni bratstva bez jednakih prava«.

Do ovoga skupa dolazi upravo u godini kada se obilježava jubilar na tridesetogodišnjica pobjede nad fašizmom. I upravo u ovim danima mnogo toga oživljava u mislima i sjećanjima, prije svega nas koji smo prošli kroz tu strašnu golgotu. Čovječanstvo je, mislim da to mogu reći, spremno i da oprostí mnoga zlodjela u prošlosti, ali ih zaboraviti ne smije i ne može. Jer, tako će budnije ostati na straži mira. Ovo što Evropa sada čini, najljepše je slavlje toga jubileja.

IZ DOKUMENATA EVROPSKE KONFERENCIJE O BEZBEDNOSTI I SARADNJI

Prvog avgusta 1975. godine na Konferenciji o bezbednosti i saradnji u Evropi, u Helsinkiju, šefovi 33 evropske zemlje, Sjedinjenih Američkih Država i Kanade potpisali su završni akt koji sadrži sledeće:

Dokument o pitanjima koja se tiču bezbednosti u Evropi;

Dokument o pitanjima koja se tiču bezbednosti i saradnje u Mediteranu;

Dokument o ekonomskoj saradnji, naučno-tehničkoj saradnji i zaštiti i unapređenju čovekove sredine;

Dokument o saradnji u humanitarnim i drugim oblastima;

Dokument o kontinuitetu Konferencije.

PITANJA KOJA SE TIČU BEZBEDNOSTI U EVROPI

IZ DEKLARACIJE PRINCIPA KOJIMA SE U SVOJIM MEĐUSOBNIM ODNOSIMA RUKOVODE DRŽAVE UČESNICE

I Suverena jednakost, poštovanje prava inherentnih suvereniteta

Države učesnice će međusobno poštovati suverenu jednakost i individualnost kao i sva prava koja su inherentna njihovom suverenitetu i njime obuhvaćena, uključujući, posebno, pravo svake države na pravnu jednakost, teritorijalni integritet i slobodu i političku nezavisnost. One će, takođe, poštovati pravo svake od njih da slobodno bira i razvija svoj politički, društveni, ekonomski i kulturni sistem, kao i njeno pravo da određuje sopstvene zakone i propise.

U okviru međunarodnog prava, sve države-učesnice imaju ista prava i dužnosti. One će međusobno poštovati pravo svake od njih da po svojoj volji određuje i održava odnose sa drugim državama u skladu sa međunarodnim pravom i u duhu ove Deklaracije. One smatraju

da se njihove granice mogu menjati u skladu s međunarodnim pravom, mirnim putem i sporazumno. One takođe imaju pravo da pripadaju ili ne pripadaju međunarodnim organizacijama, da budu ili ne budu strane bilateralnih ili multilateralnih ugovora uključujući i pravo da budu ili da ne budu strana ugovora o savezima; one takođe imaju pravo na neutralnost.

II *Uzdržavanje od pretnje silom ili upotrebe sile*

Države učesnice će se, u svojim međusobnim odnosima kao i u svojim međunarodnim odnosima uopšte, uzdržavati od pretnje silom ili upotrebe sile protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili na bilo koji drugi način koji nije u skladu s ciljevima Ujedinjenih nacija i ovom Deklaracijom. Ne može se pozivati na bilo koji razlog koji bi služio kao opravdanje za pribegavanje pretnji silom ili upotrebi sile suprotno ovom principu.

U skladu s tim, države učesnice uzdržavaće se od svih akata koji predstavljaju pretnju silom ili direktnu ili indirektnu upotrebu sile protiv druge države učesnice. Slično tome, one će se uzdržavati od bilo koje manifestacije sile čiji je cilj da se druga država učesnica navede na odricanje od punog vršenja svojih suverenih prava. Slično tome, one će se takođe u svojim međusobnim odnosima uzdržavati od bilo kakvog akta represalija putem sile.

Nikakva pretnja silom ili upotreba sile neće se između njih primenjivati kao način rešavanja sporova niti pitanja koja mogu dovesti do sporova.

III *Nepovredivost granica*

Države učesnice smatraju međusobno nepovredivim sve njihove granice kao i granice svih država u Evropi i, stoga će se, sada i ubuduće, uzdržavati od svakog nasrtaja na te granice.

Shodno tome, one će se takođe uzdržavati od svakog zahteva ili akta zahvatanja i uzurpiranja dela ili čitave teritorije bilo koje države učesnice.

IV *Teritorijalni integritet država*

Države učesnice poštovaće teritorijalni integritet svake države učesnice.

Shodno tome, one će se uzdržavati od svake akcije nesaglasne ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija uperene protiv teritorijalnog integriteta, političke nezavisnosti ili jedinstva bilo koje

države učesnice, a naročito od svake takve akcije koja predstavlja pretnju silom ili upotrebu sile.

Države učesnice će se, isto tako, uzdržavati od toga da teritoriju druge države učesnice učine predmetom vojne okupacije ili drugih mera neposredne ili posredne upotrebe sile u suprotnosti sa međunarodnim pravom, ili predmetom prisvajanja putem takvih mera ili pretnje njima. Ni jedna takva okupacija ili prisvajanje neće biti priznati kao zakoniti.

V Mirno rešavanje sporova

Države učesnice će svoje međusobne sporove rešavati mirnim sredstvima tako da ne budu dovedeni u opasnost međunarodni mir i bezbednost i pravda.

One će u dobroj veri i duhu saradnje nastojati da postignu brzo i pravično rešenje na bazi međunarodnog prava.

U tom cilju one će koristiti sredstva kao što su pregovori, anketa, posredovanje, mirenje, arbitraža, sudsko rešavanje ili druga sredstva mirnog rešavanja po sopstvenom izboru, uključujući bilo koji postupak rešavanja koji je dogovoren pre izbijanja sporova čije su one strane.

Ukoliko ne uspeju da postignu rešenje bilo kojim od napred navedenih sredstava mirnog rešavanja, strane u sporu nastaviće da traže uzajamno prihvatljiv način za miroljubivo rešenje spora.

Države učesnice, strane u međusobnom sporu, kao i ostale države učesnice, uzdržavaće se od svake akcije koja bi mogla otežati situaciju u toj meri da ugrozi održavanje međunarodnog mira i bezbednosti i time još više oteža mirno rešenje spora.

VI Nemešanje u unutrašnje poslove

Države učesnice uzdržavaće se od svakog mešanja, neposrednog ili posrednog, pojedinačnog ili kolektivnog, u unutrašnje ili spoljne poslove koji spadaju u nacionalnu nadležnost druge države učesnice, bez obzira na njihove međusobne odnose.

One će se, sledstveno tome, uzdržavati od bilo kakvog oblika oružane intervencije ili pretnje takvom intervencijom protiv druge države učesnice.

One će se, isto tako, u svim okolnostima uzdržavati od bilo kakvog drugog akta vojne ili političke, ekonomske i druge prinude, usmerenog na to da vršenje prava neke druge države učesnice inherentnih njenom suverenitetu podrede svojim sopstvenim interesima i time obezbede koristi bilo koje vrste.

Sledstveno tome one će se, između ostalog, uzdržavati od neposrednog ili posrednog pomaganja terorističkih aktivnosti ili subverzivnih i drugih aktivnosti usmerenih ka nasilnom zbacivanju režima druge države učesnice.

VII *Poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, uključujući slobodu misli, savesti, veroispovesti i ubeđenja*

Države učesnice poštovaće ljudska prava i osnovne slobode, uključujući i slobodu misli, savesti, veroispovesti i ubeđenja, za sve bez razlike u pogledu rase, pola, jezika i vere.

One će unapređivati i podsticati efikasno ostvarivanje građanskih, političkih, ekonomskih, društvenih, kulturnih i drugih prava i sloboda koji svi proističu iz dostojanstva urođenog ljudskoj ličnosti i od bitnog su značaja za njen slobodan i puni razvoj.

U okviru ovoga države učesnice priznavaće i poštovaće pravo pojedinca da ispoveda, sâm ili u zajednici sa drugima, veru ili ubeđenje delujući u skladu sa onim što mu njegova sopstvena savest nalaže.

Države učesnice na čijoj teritoriji postoje nacionalne manjine poštovaće pravo lica koja pripadaju ovim manjinama na jednakost pred zakonom, pružiće im punu mogućnost za stvarno uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i štitiće, na taj način, njihove legitimne interese u ovoj oblasti.

Države učesnice priznaju univerzalni značaj ljudskih prava i osnovnih sloboda, čije je poštovanje bitan činilac mira, pravde i blagostanja, neophodnih za obezbeđenje razvoja prijateljskih odnosa i saradnje među njima kao i među svim državama.

One će stalno poštovati ova prava i slobode u svojim međusobnim odnosima i nastojaće zajednički i pojedinačno, uključujući i saradnju sa Ujedinjenim nacijama, da unaprede njihovo univerzalno i efikasno poštovanje.

One potvrđuju pravo pojedinca da poznaje svoja prava i dužnosti u ovoj oblasti i da deluje u skladu sa njima.

U oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda države učesnice će delovati u skladu sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija i sa Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima. One će isto tako ispunjavati svoje obaveze sadržane u međunarodnim deklaracijama i sporazumima iz ove oblasti, uključujući između ostalog i Međunarodne pakte o ljudskim pravima, ukoliko su njima vezane.

VIII *Jednaka prava i samoopredeljenje naroda*

Države učesnice poštovaće jednaka prava naroda i njihovo pravo na samoopredeljenje, delujući uvek u skladu sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija i odgovarajućih normi međunarodnog prava, uključujući one koje se odnose na teritorijalni integritet država.

U skladu sa principom jednakih prava i samoopredeljenja naroda svi narodi imaju uvek pravo da u punoj slobodi određuju, kada i kako to žele, svoj unutrašnji i spoljni politički status, bez mešanja spolja, i da po svojoj volji ostvaruju svoj politički, ekonomski, društveni i kulturni razvoj.

Države učesnice ponovo potvrđuju univerzalni značaj poštovanja i efikasnog ostvarivanja jednakih prava i samoopredeljenja naroda za razvoj prijateljskih odnosa među njima kao i među svim državama; one isto tako podsećaju na značaj uklanjanja svakog narušavanja ovog principa, u bilo kom vidu se ono javljalo.

IX *Saradnja među državama*

Države učesnice razvijaće svoju saradnju međusobno i sa svim državama u svim oblastima u skladu sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija. U razvijanju svoje saradnje države učesnice staviće poseban naglasak na one oblasti koje su utvrđene u okviru Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi, pri čemu će svaka od njih davati svoj doprinos u uslovima pune jednakosti.

One će nastojati da, razvijajući svoju saradnju kao ravnopravne zemlje, unaprede uzajamno razumevanje i poverenje, prijateljske i dobrosusedske odnose među sobom, međunarodni mir, bezbednost i pravdu. One će isto tako nastojati da, razvijajući svoju saradnju, poboljšaju blagostanje naroda i da doprinesu ostvarenju njihovih težnji, koristeći, između ostalog, blagodeti koje proističu iz povećanog uzajamnog poznavanja i iz napretka i dostignuća u privrednoj, naučnoj, tehnološkoj, društvenoj, kulturnoj i humanitarnoj oblasti. One će preduzeti korake da unaprede uslove koji bi omogućili da ove blagodeti budu dostupne svima; uzeće u obzir interes svih da se smanje razlike u stepenu ekonomske razvijenosti, a naročito interes zemalja u razvoju širom sveta.

One potvrđuju da vladama, ustanovama, organizacijama i pojedincima pripada odgovarajuća i to pozitivna uloga u doprinošenju realizaciji ovih ciljeva njihove saradnje.

One će se truditi da, povećavajući svoju saradnju kao što je gore izloženo, razvijaju tešnje međusobne odnose na boljoj i trajnijoj osnovi u interesu naroda.

X Savesno ispunjavanje obaveza po međunarodnom pravu

Države učesnice ispunjavaće savesno svoje obaveze po međunarodnom pravu, kako one obaveze koje proističu iz opšte priznatih načela i pravila međunarodnog prava, tako i obaveze koje proističu iz ugovora i drugih sporazuma, u skladu sa međunarodnim pravom, čije su one potpisnice.

U vršenju svojih suverenih prava, uključujući pravo da utvrđuju svoje zakone i propise, one će postupati u skladu sa svojim pravnim obavezama po međunarodnom pravu; osim toga, one će pokloniti dužnu pažnju odredbama Finalnog akta Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi i sprovesti ih u život.

Države učesnice potvrđuju da će, u slučaju nesaglasnosti između obaveza koje članovi Ujedinjenih nacija imaju po Povelji Ujedinjenih nacija i njihovih obaveza po osnovu bilo kod ugovora i drugog međunarodnog sporazuma, prevagu imati njihove obaveze po Povelji, u skladu sa Članom 103. Povelje Ujedinjenih nacija.

IZ DOKUMENATA O MERAMA ZA JAČANJE POVERENJA I IZVESNIM VIDOVIMA BEZBEDNOSTI I RAZORUŽANJA

I

Prethodna notifikacija većih vojnih manevara

Države učesnice će notifikovati svoje veće vojne manevre svim drugim državama učesnicama putem uobičajenih diplomatskih kanala u skladu sa sledećim odredbama:

Notifikacija će se dati za veće vojne manevre koji obuhvataju više od ukupno 25.000 ljudi kopnenih formacija koje dejstvuju samostalno ili u kombinaciji sa bilo kojim mogućim vazdušnim ili pomorskim komponentama (u ovom kontekstu izraz »kopnene formacije« uključuje amfibijske i vazdušnodesantne jedinice). U slučaju samostalnih manevara amfibijskih ili vazdušnodesantnih jedinica, ili kombinovanih manevara u kojima one učestvuju, efektivni ovih jedinica biće uključeni u taj zbir. Osim toga, u slučaju kombinovanih manevara koji ne dostižu gornji zbir, ali u kojima kopnene snage dejstvuju zajedno sa brojčano jakim bilo amfibijskim bilo vazdušnodesantnim jedinicama, ili i sa jednim i sa drugim, notifikacija se takođe može dati.

Notifikacija će se dati za veće vojne manevre koji se izvode na teritoriji, u Evropi, svake države učesnice kao i, ukoliko je to primenljivo, u pribrežnoj morskoj oblasti i vazдушnom prostoru.

U slučaju kada se teritorija države učesnice proteže izvan Evrope, prethodna notifikacija treba da se daje samo za manevre koji se odigravaju u zoni dubine 250 km od njene granice koja se nalazi naspram bilo koje druge evropske države učesnice ili koja im je zajednička, s tim što država učesnica ne mora da izvrši notifikaciju u slučajevima kada se ta zona pruža uz granicu koja se nalazi naspram neke vanevropske države koja nije učesnica Konferencije ili im je ta granica zajednička.

Notifikacija će se dati 21 dan ili više pre početka manevra ili, u slučaju kada se o organizovanju manevra odluči u kraćem roku, što je moguće ranije pre njegovog početka.

Notifikacija će sadržavati obaveštenja o nazivu ukoliko ga ima, opštem cilju i državama koje sudeluju u manevru, o tipu ili tipovima i brojčanoj jačini angažovanih snaga, zoni i predviđenom vremenskom okviru za njegovo izvođenje. Države učesnice će isto tako, ukoliko je to moguće, pružiti druga odgovarajuća obaveštenja, naročito ona koja se odnose na sastavne delove snaga koje učestvuju i na period angažovanja tih snaga.

Prethodna notifikacija drugih vojnih manevara

Države učesnice uviđaju da mogu dalje da doprinesu jačanju poverenja i povećanju bezbednosti i stabilnosti, te da u tom cilju mogu takođe da notifikuju vojne manevre manjeg obima drugim državama učesnicama, naročito onima koje se nalaze blizu zone tih manevara.

U istom cilju, države učesnice takođe uviđaju da mogu da notifikuju i ostale vojne manevre koje izvode.

Razmena posmatrača

Države učesnice pozivaće ostale države učesnice, dobrovoljno i na bilateralnoj osnovi, a u duhu reciprociteta i dobre volje prema svim državama učesnicama, da šalju posmatrače na vojne manevre.

Država koja poziva utvrdiće u svakom slučaju broj posmatrača, način i uslove za njihovo učešće, i pružiće ostala obaveštenja koja smatra korisnim. Ona će pružiti odgovarajuće olakšice i gostoprimstvo.

Poziv će biti uručen što je moguće ranije putem uobičajenih diplomatskih kanala.

Prethodna notifikacija većih vojnih pokreta

U skladu sa Finalnim preporukama Helsinških konsultacija, države učesnice proučile su pitanje prethodne notifikacije većih vojnih pokreta kao mere za jačanje poverenja.

Saglasno tome, države učesnice priznaju da mogu, po svom sopstvenom nahođenju i u cilju da doprinesu jačanju poverenja, notifikovati svoje veće vojne pokrete.

U istom duhu, države učesnice Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi dalje će razmatrati pitanje prethodne notifikacije većih vojnih pokreta, imajući u vidu, naročito, iskustvo stečeno tokom sprovođenja mera izloženih u ovom dokumentu.

Ostale mere za jačanje poverenja

Države učesnice uviđaju da postoje i druga sredstva putem kojih se može doprineti ostvarenju njihovih zajedničkih ciljeva.

One će, naročito, uz dužno uvažavanje reciprociteta i u cilju boljeg uzajamnog razumevanja, unapređivati razmene po pozivu svog vojnog osoblja, uključujući posete vojnih delegacija.

*

U nameri da daju što potpuniji doprinos ostvarenju svog zajedničkog cilja, jačanja poverenja — države učesnice će, prilikom izvođenja svojih vojnih aktivnosti u zoni obuhvaćenoj odredbama o prethodnoj notifikaciji većih vojnih manevara, u punoj meri voditi računa o ovom cilju i poštovati ga.

One takođe priznaju da bi iskustvo stečeno sprovođenjem napred navedenih odredbi, zajedno sa novim naporima, moglo dovesti do razvijanja i proširivanja mera koje imaju za cilj jačanje poverenja.

II

Pitanja u vezi sa razoružanjem

Države učesnice priznaju interes svih njih za napore usmerene ka smanjenju vojne konfrontacije i unapređivanju razoružanja, koji treba da dopune politički detant u Evropi i ojačaju njihovu bezbednost. One su ubeđene u neophodnost preduzimanja efikasnih mera u ovim oblastima koje po svom domašaju i po svojoj prirodi predstavljaju korake u pravcu konačnog postizanja opšteg i potpunog razoružanja pod striktnom i efikasnom međunarodnom kontrolom, i koje treba da dovedu do jačanja mira i bezbednosti u celom svetu.

Države učesnice,

Svesne geografskih, istorijskih, kulturnih, ekonomskih i političkih vidova svojih odnosa sa mediteranskim državama neučesnicama,

Uverene da bezbednost u Evropi treba da se razmatra u širem kontekstu svetske bezbednosti i da je ona tesno povezana sa bezbednošću u celoj mediteranskoj oblasti, te da proces jačanja bezbednosti ne bi trebalo da bude ograničen na Evropu već treba da se proširi na druge delove sveta a posebno na mediteransku oblast,

Verujući da bi jačanje bezbednosti i intenziviranje saradnje u Evropi podstakli pozitivna kretanja u oblasti Mediterana i izražavajući svoju nameru da doprinesu miru, bezbednosti i pravdi u toj oblasti, za koje su ciljeve države učesnice i priobalne mediteranske države neučesnice zajednički zainteresovane,

Uviđajući značaj svojih ekonomskih odnosa sa mediteranskim zemljama neučesnicama i svesne zajedničkog interesa za dalje razvijanje saradnje,

Primajući na znanje sa zadovoljstvom zainteresovanost koju su mediteranske države neučesnice pokazivale za Konferenciju od samog njenog početka i uzevši s dužnom pažnjom u obzir njihove doprinose,

Izjavljuju svoju nameru:

da unapređuju dobrosusedske odnose sa mediteranskim državama neučesnicama u skladu sa ciljevima i načelima Povelje Ujedinjenih nacija, na kojima su zasnovani njihovi odnosi i sa Deklaracijom Ujedinjenih nacija o principima međunarodnog prava o prijateljskim odnosima i saradnji među državama i da, shodno tome, u ovom kontekstu, održavaju svoje odnose sa mediteranskim državama neučesnicama u duhu principa izloženih u Deklaraciji o principima kojima se države učesnice rukovode u svojim međusobnim odnosima;

da nastoje da daljim poboljšanjem svojih odnosa sa mediteranskim državama neučesnicama povećavaju međusobno poverenje, kako bi unapredile bezbednost i stabilnost u oblasti Mediterana kao celine;

da zajedno sa mediteranskim državama neučesnicama podstiču razvoj uzajamno korisne saradnje u raznim oblastima privredne delatnosti, naročito proširivanjem trgovinske razmene, i polazeći od zajedničkog saznanja da su stabilnost i napredak neophodni u trgovinskim odnosima, od uzajamnih ekonomskih interesa, te od razlika u stepenu privredne razvijenosti i da na taj način unapređuju svoj ekonomski napredak i blagostanje;

da doprinesu svestranom razvoju privreda mediteranskih država neučesnica, posvećujući pritom dužnu pažnju njihovim nacionalnim ciljevima razvoja, i da sarađuju s tim zemljama, naročito u oblasti industrije, nauke i tehnologije, u njihovim naporima da efikasnije iskorišćavaju svoja prirodna bogatstva, doprinoseći na taj način skladnijem razvoju ekonomskih odnosa;

da pojačaju svoje napore i saradnju na bilateralnoj i multilateralnoj osnovi sa mediteranskim državama neučesnicama u cilju poboljšanja prirodnih uslova u Mediteranu, a naročito očuvanja biološkog blaga i ekološke ravnoteže mora, putem odgovarajućih mera, uključujući sprečavanje i kontrolu zagađivanja; da u tom cilju, a imajući u vidu sadašnju situaciju, saradnju u nadležnim međunarodnim organizacijama pre svega u okviru Programa Ujedinjenih nacija za čovekovu sredinu (UNEP);

da dalje unapređuju kontakte i saradnju sa mediteranskim državama neučesnicama u drugim odgovarajućim oblastima.

Radi unapređenja gore izloženih ciljeva, države učesnice izražavaju takođe svoju nameru da nastave i prošire kontakte i razgovore započete Konferencijom o bezbednosti i saradnji u Evropi sa mediteranskim državama neučesnicama, tako da se njima obuhvate sve države Mediterana, a u svrhu doprinosa miru, smanjenju oružanih snaga u ovoj oblasti, jačanju bezbednosti, smanjenju zategnutosti na tom području i proširenju saradnje, u čemu leži zajednički interes svih, kao i u svrhu određivanja daljih zajedničkih ciljeva.

Države učesnice će nastojati da, u okviru svojih multilateralnih napora, podstiču napredak i odgovarajuće inicijative kao i da vrše razmenu mišljenja o ostvarenju gornjih ciljeva.